

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
Баранова В. Г.
“ ___ ” _____ 20__ р.

ВИПУСКНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності Фінанси і кредит

за темою:

«Державний бюджет України: стан та перспективи розвитку»

Виконавець
студентка фінансово-економічного факультету
Сверкунова Тетяна Геннадіївна
Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
Луценко Ірина Сергіївна

Одеса 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ	6
1.1. Сутність державного бюджету та його місце в бюджетній системі	6
1.2 Ретроспектива розвитку державного бюджету	15
1.3. Склад та структура доходів й витрат Державного бюджету	20
РОЗДІЛ 2 СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ	29
2.1. Діагностика доходів й витрат Державного бюджету України	29
2.2. Моніторинг стану бюджетного дефіциту	42
2.3. Державний борг як наслідок бюджетного дефіциту	49
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ БАЛАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	57
3.1. Концептуальні підходи до проблеми збалансованості бюджету	57
3.2 Шляхи досягнення бюджетної рівноваги в сучасних умовах	62
3.3 Засоби підвищення ефективності бюджетної політики в Україні	67
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79

ВСТУП

Актуальність даної теми є очевидною, оскільки державний бюджет є головним фінансовим документом країни. В умовах переходу до ринку бюджет не втрачає своєї ролі, він є основним інструментом регулювання соціально-економічних процесів. Надходження до бюджету прямо залежать від стану виробництва. У свою чергу, можливість утримувати соціальну сферу, забезпечувати соціальні гарантії населенню залежить від стану надходжень до бюджету. Без державного бюджету не були б акумульовані кошти для виконання державою покладених на неї функцій, не були б виділені основні напрямки використання грошових коштів держави. Для покриття витрат, пов'язаних з виконанням своїх функцій будь-якій державі необхідні фінансові ресурси, які держава отримує саме шляхом формування і використання централізованого фонду, грошових коштів - державного бюджету. Сьогодні також дуже актуальною є проблема побудови досконалої та ефективної системи формування дохідної та видаткової частини державного бюджету, враховуючи їх структуру, для ефективного розвитку національної економіки.

Державний бюджет вивчають як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Проблематику державного бюджету досліджували у своїх роботах такі вітчизняні вчені як В.М. Опарін, В.Д. Базилевич, О.Д.Василик, Л.М. Демиденко, І.О. Луніна, І.О. Лютий, Ю.Д. Радіонов, В.М. Федосов, О.В. Чеберяко та ін. Їх наукові праці стали значним внеском в розвиток теорії і практики дослідження державного бюджету. Однак проблеми розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення державного бюджету та пошук досягнення бюджетної рівноваги є актуальними і досі. Саме бажання знайти шляхи вирішення цих проблем обумовлює вибір теми для дипломної роботи.

Метою випускної роботи є узагальнення теоретичних засад державного бюджету, проведення оцінювання його стану в Україні та визначення перспективних напрямків балансування державного бюджету України у сучасних умовах.

Для досягнення мети необхідно вирішити такі завдання:

- розкрити економічний зміст і сутність державного бюджету та визначити його місце у бюджетній системі України;
- дослідити історію розвитку державного бюджету України;
- визначити сутність та структуру доходів й витрат Державного бюджету України;
- продіагностувати доходи й витрати Державного бюджету України;
- провести моніторинг стану бюджетного дефіциту в Україні;
- проаналізувати стан державного боргу України як наслідок бюджетного дефіциту;
- запропонувати перспективні напрямки збалансування Державного бюджету України у сучасних умовах;
- розглянути проблеми розвитку державного бюджету та визначити засоби підвищення ефективності бюджетної політики в Україні.

Предметом випускної роботи є економічні відносини, що виникають у процесі формування, складання, виконання Державного бюджету, а безпосередньо об'єктом дослідження - державний бюджет.

Методи випускної роботи. Для досягнення мети випускної роботи та вирішення поставлених завдань використовувався системний підхід, що дав можливість провести комплексне дослідження теоретичних засад розвитку державного бюджету з визначенням перспективних напрямків балансування державного бюджету України у сучасних умовах. При дослідженні теоретичних основ розвитку державного бюджету в фінансовій системі України використовувалися такі загальнонаукові методи пізнання, як: аналіз та синтез, індукція та дедукція, абстрагування та конкретизація, метод аналогії. В процесі дослідження ретроспективи розвитку державного бюджету використано історичний метод. При дослідженні стану та тенденції розвитку державного бюджету в Україні використовувався методи аналізу та синтезу, абстрагування, індукції та системний метод. При визначенні шляхів досягнення бюджетної рівноваги в сучасних умовах

та дослідженні засобів підвищення ефективності бюджетної політики в Україні використовувались методи абстрагування та узагальнення.

Основними інформаційними джерелами випускної роботи є: Бюджетний кодекс України, Закони України, Укази Президента України, постанови Верховної Ради і Кабінету Міністрів України, інші нормативні документи у сфері бюджету. Крім того, у дипломній роботі використовувалася фахова періодична література, методичні рекомендації та інструкції, статистичні дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби та Державної служби статистики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що представлені напрямки удосконалення можуть бути використані в роботі студентів, викладачів вищих начальних закладів для майбутніх дослідів та в роботі Міністерства фінансів України при розробці нормативно-правових актів.

Структура роботи. Випускна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків і списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи становить 81 сторінок, із них 68 сторінок основного тексту. Робота містить 10 таблиць та 11 рисунків, список використаних джерел містить 34 найменування.

ВИСНОВКИ

Дослідження проблематики Державного бюджету України викликає інтерес, насамперед тому, що саме бюджет характеризує рівень економічного розвитку країни, і завдяки правильному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічна і соціальна стабільність та належний життєвий рівень населення.

У випускній роботі проведені дослідження дозволили зробити наступні висновки:

1. У результаті дослідження сутності державного бюджету та його місця у бюджетній системі встановлено, що державний бюджет є основним знаряддям економічного регулювання, макроекономічної стабілізації, антикризового управління, стимулювання економічного зростання всієї території держави та впливу на короткотермінові коливання економічної кон'юнктури. Також визначено, що державний бюджет - це баланс доходів і видатків держави, в якому мобілізуються грошові кошти для фінансування загальнодержавних витрат. Крім того, встановлено, що державний бюджет займає центральне місце у бюджетній системі.

2. При розгляді ретроспективи розвитку державного бюджету можна зробити висновок, що державний бюджет України має досить тривалу історію становлення і розвитку, що бере свій початок у XVI ст., коли запорозьке козацтво набуло самостійної державності, мало дипломатичні відносини з рядом держав Європи. Проголошення та подальше становлення України як суверенної держави у 1990-1991 роках відбувається на тих здобутках, які вона набула під час перебування у складі СРСР, тобто Україна «успадковує» бюджетну, податкову системи, правову базу, що регулює фінансові відносини, тощо. І тільки з ухваленням 2001 р. Бюджетного кодексу України починається побудова власної моделі бюджетних відносин, де вперше з'явилися такі нові для нашої країни поняття як програмно-цільовий метод, бюджетна класифікація, принципи бюджетної системи та бюджетного устрою тощо. У 2010 році з новою редакцією Кодексу Україна вийшла

на новий рівень удосконалення бюджетної системи та державного бюджету безпосередньо.

3. Визначено, що державний бюджет як фінансовий план характеризується складом доходів і видатків, які відбивають фінансову діяльність держави, їх структуризація може мати офіційний і науковий характер. Офіційна бюджетна класифікація, що являє собою систематизоване згрупування доходів і видатків та фінансування бюджету, затверджується відповідними уповноваженими органами. В її основу кладуться ті ознаки, що мають визначальну роль у бюджетному процесі. Наукова класифікація дає можливість оцінити склад та структуру доходів і видатків передусім за економічним змістом. У класифікації видатків основним є їх суспільне призначення, а в класифікації доходів — методи мобілізації. За рахунок доходів формується фінансова база діяльності держави, а за рахунок видатків забезпечуються економічні та соціальні потреби всіх членів суспільства. Державний бюджет збільшує або зменшує сукупний попит; виконує перерозподільну функцію; стимулює або гальмує виробництво шляхом вибору певної системи оподаткування; забезпечує покриття касових збитків підприємств, які внаслідок певних об'єктивних причин є збитковими, однак функціонування яких зумовлене суспільними потребами; забезпечує фінансову допомогу у розвитку окремих галузей і сфер діяльності; збалансовує бюджети нижчих рівнів.

4. У результаті діагностування доходів й видатків Державного бюджету України встановлено, що у доходах Державного бюджету найбільшу частку складають податкові надходження, хоча їх частка за останні роки скоротилась, щодо видатків Державного бюджету, то спостерігається тенденція їх зростання, але суттєвих коливань не відбулося. Крім того, діагностування доходів державного бюджету показало, що в процесі їх мобілізації виникає низка проблемних питань, які пов'язані з: а) з рівнем перерозподілу ВВП через систему доходів державного бюджету та їхньою часткою у зведеному бюджеті; б) нерівномірністю прирощення бюджетного фонду в динаміці; в) недосконалістю організації регулювання та контролю за формуванням загального і спеціального фондів; г) структурним розподілом доходів державного бюджету відповідно до джерел формування. У

структурі видатків спостерігається зростання часток видатків на оборону, загальнодержавні функції та дуже незначно – на охорону навколишнього природного середовища і зменшення часток інших видатків державного бюджету, в тому числі й видатків соціального спрямування. Приріст спостерігається майже за всіма видатками, винятком є видатки на житлово-комунальне господарство.

5. У результаті аналізу стану бюджетного дефіциту встановлено, що розмір бюджетного дефіциту у 2015 році склав 45,2 млрд.грн. Цей показник є вищим від значень цього показника у 2012-2014 роках. Це свідчить, що розрив між доходами та видатками України має тенденцію до зниження. В сучасних умовах уряд повинен постійно контролювати розмір бюджетного дефіциту, інакше він здійснюватиме дестабілізуючий вплив на соціально-економічний розвиток країни. Необхідно приділяти більше уваги збільшенню доходів держави шляхом подолання безробіття, поліпшення податкової системи, удосконалення приватизації державного житла, поліпшення фінансового стану суб'єктів господарювання тощо.

6. Встановлено, що державний борг України протягом 2011-2015 рр. постійно зростає. Якщо в 2011 р. загальна величина боргових зобов'язань України складала 357,3 млрд. грн., то на кінець 2015 року вона зросла до 1333,9 млрд. грн., загальне збільшення боргу становило 976,6 млрд. грн. або більше, ніж 273%. До основних причин швидкого зростання боргових зобов'язань України можна віднести: необхідність збільшення валютних резервів для забезпечення стабільності національної грошової одиниці; залежність від імпорту енергоносіїв; потреби технічного переозброєння більшості галузей національної економіки та політичну нестабільність в країні. Державний борг дозволяє покращити господарську ситуацію на даний момент часу, але створюють проблеми в майбутньому. Якщо надходження нових грошових ресурсів можуть перекрити негативні ефекти скорочення інвестицій, то нарощування державного боргу з часом призведе до вичерпання можливості скорочувати державні витрати, збільшувати податкове навантаження і рефінансувати свій борг.

7. При розгляді концептуальних підходів до проблеми збалансованості бюджету визначено основні три підходи до вирішення цієї проблеми: концепція

щорічного балансування, концепція балансування протягом економічного циклу. концепція функціональних фінансів. Українська бюджетна політика тривалий час базувалася на першій концепції. Вимога бездефіцитності бюджету була основою нашого економічного розвитку. Практика бюджетного процесу в Україні показує, що ще не сформовано достатніх постійних джерел доходів, щоб покривати видаткову частину державного бюджету. В умовах трансформаційної економіки провокується збільшення дефіциту бюджету. Значного фінансування потребують програми соціального характеру. В бюджетній політиці України увагу приділено створенню умов для постійного підвищення реальних доходів населення, якості життя та якості державних послуг, соціально-економічному розвитку регіонів та їх економічному потенціалу, зміцненню ресурсної бази місцевих бюджетів, істотному поліпшенню умов для приватного інвестування та розвитку підприємницького потенціалу громадян. Все це дає підстави говорити про застосування в Україні концепції функціональних фінансів як інструменту досягнення і підтримки макроекономічної стабільності. Варто зазначити, що кінцеві результати збалансування бюджету дають не тільки кількісні, а й якісні характеристики фінансового стану країни, фінансової діяльності держави і бюджетного менеджменту.

8. Визначено, що однією з найважливіших макроекономічних проблем є збалансованість державного бюджету. Збалансованість бюджету - один з основних принципів бюджетної системи, тому для ефективного функціонування системи цей принцип необхідно забезпечувати. Фінансова політика уряду кожної країни щодо подолання бюджетного дефіциту повинна бути виважена і спрямована на збільшення доходної та зменшення видаткової частин бюджету держави. Збільшити доходи бюджету за рахунок податкових платежів суб'єктів господарювання можна запровадивши реформування податкової системи. При вирішенні проблеми зменшення видатків з бюджету слід почати з ревізії ефективності використання виділених коштів по кожній статті видатків. Якщо держава обирає засобом подолання бюджетного дефіциту використання запозичень, тоді кращим варіантом є внутрішні позики, тому що, кошти за обслуговування таких позик залишаються у

державі, на підприємствах та у населення. В економічній ситуації, що склалася зараз в Україні, для збалансування державного бюджету необхідно використовувати механізм скорочення бюджетних витрат і бюджетні резерви, використовуючи які виконавчий орган влади зможе здійснювати фінансування витрат на армію, на фінансування антитерористичних операцій і ліквідацію можливих надзвичайних ситуацій у майбутньому.

9. У результаті дослідження засобів підвищення ефективності бюджетної політики в Україні встановлено, що найвища ефективність використання державних фінансів досягається в разі забезпечення єдності цілей бюджетної політики і завдань розвитку економіки, підвищення матеріального добробуту громадян. Основним стратегічним завданням бюджетної політики має стати зміцнення фінансового потенціалу держави. Однією з передумов реалізації цього завдання є зміцнення і стабілізація грошової одиниці, підвищення довіри до фінансових, банківських і кредитних інститутів. Для підвищення ефективності бюджетної політики в Україні необхідне якісне поліпшення нормативно-правової бази, що регламентує перебіг бюджетного процесу в Україні, шляхом її уніфікації, консолідації і спрощення. Також потрібне чітке визначення ролі, повноважень і обов'язків у бюджетному процесі всіх його учасників, усунення дублювання, суперечливості і недостатньої визначеності їхніх функцій. Важливим кроком є скорочення прихованого дефіциту Державного бюджету України, забезпечення збалансованості бюджету та розробка системи оцінки ефективності використання бюджетних коштів. Саме такі заходи дадуть змогу забезпечити використання бюджету як дієвого важеля реалізації державної ефективної бюджетної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України : навч. посіб. / Ю.В. Пасічник. – К. : Знання-Прес, 2006. – 607 с.
2. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) / О.П. Кириленко. – К. : НІОС, 2000. – 384 с.
3. Романенко О. Р. Фінанси: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. — 2-ге вид., перероб. і доп. / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славкова. — К.: КНЕУ, 2003. — 387 с.
4. Чепинога В.Г. Основи економічної теорії: Учеб. Посібник/ В. Г. Чепинога - М. : Юридична література, 2003. - 454 с.
5. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія)/В. М. Опарін - К. : КНЕУ, 2006.
6. Фролова Т. А. Фінанси і кредит: конспект лекцій / Т.А. Фролова - Таганрог: ТТІ ПФУ, 2011.
7. Василик О.Д. Державні фінанси України/ О. Д. Василик. - К. : Вид-во "Вища шк.", 1997 – 412 с.
8. Федосов В. М. Державні фінанси: навч. посібник для студентів ек. вузів и факультетів / В. М. Федосов, Л. Д. Буряк, Д. Д. Бутаков и др.: під. ред. В. М. Федосова, С. Я. Огородника и В. Н. Суторміной. - К.: Либідь, 1991. - 276 с.
9. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: Навч. посіб. - 2-ге вид., перероб. і доп./ Ю. В. Пасічник - К.: Знання - прес, 2003. - 523 с.
10. Федосов В. М. Бюджетний менеджмент : підручник / В. М. Федосов, В. М. Опарін, Л. Н. Сафонова та ін. / за заг. ред. В. М. Федосова. - К. : Видво КНЕУ, 2004.- 251 с.
11. Карлін М.І. Фінансова система України: Наук. учеб./ М. І. Карлін - К: Знання, 2007. - 324с.
12. Огонь Ц. Г. Доходи бюджету як домінанта фінансової стабільності держави / Ц. Г. Огонь // Фінанси України. - 2005. - № 6.
13. Чугунов І. Я. Бюджет у складі бюджетної системи Росії в кінці ХІХ - на початку ХХ ст./І. Я. Чугунов // Економіка України 2001 р. - № 11. - С. 78-84.

14. Булгакова С.О. Бюджетна система України /О. С. Булгакова, А. І. Василенко, К. В. Єрмоленко, Ц. Г. Огонь : Підручник - К.: Київський нац. торгов. - економ. ун-т, 2002. - 288 с.
15. Васютинська Л. А. Бюджетна система України: проблемні питання: монографія/ Л.А.Васютинська, М.О.Слатвинська, О.Ю.Дубовик та ін.; за заг. ред. В.Г.Баранової. – Одеса, ВОИ СОИУ “Атлант» 2013. – 252 с
16. Бюджетний Кодекс України [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
17. Податковий Кодекс України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
18. Бюджетний моніторинг [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/news/435/?lang=ua>
19. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник/ А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005
20. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів / А. Сміт ; пров. з англ. - М. : Соцекгіз , 1962. - 684 с
21. Кейнс Дж.М. Загальна теорія зайнятості , відсотка і грошей / Асоціація російських вузів / М.М. Любимов (пер.с англ) . - М. : Геліос АРВ , 1999. – 352 с
22. Бюджетний дефіцит, його причини і наслідки. Джерела покриття бюджетного дефіциту [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ex.ua/1585025>
23. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
24. Сова О.Ю. Концептуальні підходи до збалансованості бюджету / О.Ю. Сова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер.: Економіка. – 2006. – № 90. – С. 30-32.
25. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів/А. Сміт.. — М.: Ексмо, 2007. — (Серія: Антологія економічної думки) — 960 с.
26. Рікардо Д. Принципи політичної економії та оподаткування. Антологія економічної класики/ Д. Рікардо - М.: МП «економ», 1993.

27. Годме П. Финансовое право/ П. Годме – М.: Прогресс, 1978.
28. Макконелл Р. Макроекономіка/ Р. Макконелл, С. Брю: Пер. з англ. – Львів: Просвіта, 1997.
29. Гальперин В.М., Гребенников П.И., Леусский А.И., Тарасевич Л.С. Макроэкономика. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского гос. ун-та экономики и финансов, 1997.
30. Козюк В.В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України/ В. В. Козюк – Тернопіль: Карт-бланш, 2002.
31. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України/ М. І. Крупка – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – 608 с.
32. Клець Л.Є. Бюджетний менеджмент. Навчальний посібник/ Л. Є. Клець – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 640 с.
33. Юрій С. І. Фінанси: Підручник / За ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. К.: Знання, 2008. - 611с.
34. Бюджетна політика: сутність, складові та стратегічні перспективи [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pidruchniki.com/1056112746040/ekonomika/byudzhetna_politika_sutnist_skladovi_strategichni_perspektivi
35. Оцінка дисбалансів у бюджетній сфері та шляхи їх подолання. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1800/>